

TÜRKİYE’NİN İNSANÎ DİPLOMASİ ÖRNEĞİ: KOVİD-19 SALGINI KARŞISINDA ULUSLARARASI DAYANIŞMA

Figen AYDIN

Dış Politika ve Güvenlik Araştırmaları Merkezi

Giriş

Her yüzyıl yeni dinamiklerin eklenmesi ile verilen uluslararası sınavlar, küresel sistemin ne kadar kırılgan olduğunu ispat etmektedir. 21. yüzyılın ilk çeyreği biterken Doğu Asya ülkesi Çin’den yayılan Koronavirüsü, ulaşım ağlarıyla gittikçe küçülen buna mukabil küreselleşen dünyanın yeni diplomasi deneyimleri yaşamasına neden olmuştur.

Dış politikanın en etkili aracı olan diplomasi, bir ülkenin uluslararası siyasal sistem içerisinde diğer ülkelerle ilişkilerini şekillendirmekte ve yol haritasını çizmektedir. Barış temelli sürdürülen diplomasi, pek çok tanıma sahip olduğu gibi alt başlıklarında da uygulanış biçimine göre farklı türlere ayrılabilir. Diplomasi seçeneklerinden olan insanî diplomasi ise bilhassa ülkelerin iç savaş yaşaması ve doğal afetlerin artması nedeni ile küresel olarak vizyon kazanmıştır. İnsanî diplomasi doğal afetler, iç savaşlar, savaşlar ve çatışmalar nedeniyle yardıma muhtaç duruma düşen insanlara devletler, sivil toplum kuruluşları ve uluslararası aktörler tarafından yardım ulaştırılmasını ve iyileştirilme yapılmasını kapsayan tüm diplomatik girişimleri kapsamaktadır.¹

Barış inşası, insanî yardımlar ve kalkınma yardımları, insanî diplomasinin araçlarıdır. Türk dış politikasında da insanî diplomasi, yine savaşı ve çatışmayı önleyici girişimler dâhil söz konusu başlıklar altında yürütülmektedir. Bakanlıklar, TİKA, Kızılay, AFAD gibi kamu kuruluşlarının yanı sıra, STK’lar, şirketler ve bireyler Türkiye’nin insanî diplomasi aktörleri arasında yer almaktadır.²

¹ Özdal, B., ve Karaca, R.K., *Diplomasi Tarihi-1*, Dora Yayınevi, 2018, s. 78.

² Daha geniş bilgi için bkz Orhan Battır, “Türk Dış Politikası Aracı Olarak İnsani Diplomasi”, Doktora tezi, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Konya, 2016.

Türk Dış Politikasında İnsanî Diplomasi

Türkiye'nin devlet geleneğinin odağında insanın var olması sebebiyle, Türk dış politikasında insanî diplomasi anlayışı geleneksel olarak yer bulmaktadır. Nispeten yeni bir kavram olarak uluslararası ilişkiler literatürüne katılan insanî diplomasi, insanî yardımlaşmaya, zor zamanlarda destek olmaya dayanan öncelikleri nedeniyle Türk toplumunun geçmişten bugüne benimsediği bir tutumun somutlaşarak bir dış politika aracına dönüşmesini ifade etmektedir.

Türk dış politikasında pek çok örneğini görebildiğimiz insanî diplomasiye 1990'lı yıllarda yaşanan Bosna Savaşı iyi bir örnek teşkil etmektedir. Kriz ve savaşların görüldüğü bölgelere yardım götüren Türkiye, Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası bağımsızlığını ilan eden Bosna Hersek'in Sırp tarafından işgal edilmesine sessiz kalmamıştır. Savaşı engellemek için girişimlerde bulunmuş ve savaş sonrası kalkınma yardımları ile Bosna'ya yardımcı olmuştur. Bosna'nın güvenliği için BM Barış Koruma Gücüne bir tugay askerle katkı sağlarken, 18 adet F-16 savaş uçağını bölgeye göndermiş ayrıca insanî yardımlarda da bulunmuştur.³ Yine 1998 yılında Kosova'da yaşayan Arnavutlara bağımsızlık isteği sonrası Sırpların silahlı müdahalede bulunması üzerine Türkiye, NATO kuvvetlerine katılmış, yine 18 adet F-16 uçağını göndererek bölgedeki denetim uçuşlarına dâhil olmuştur.⁴

Balkanlarda olduğu gibi Afrika kıtasında da Türkiye'nin insanî diplomasi ile yaklaştığını görebileceğimiz ülkeler mevcuttur. 2011 yılında Somali'de meydana gelen kuraklık neticesinde ülke insanların göç etmek zorunda kalması ve insanî yardıma ihtiyaç duyması sonrası Türkiye, ilk olarak İslam İşbirliği Teşkilatı'nın bir zirve gerçekleştirmesi için adım atmıştır. İnsanî yardımlarını ilk etapta iki gemi ile gönderen Ankara, daha sonra ilaç, tıbbî gereçler, gıda, acil insanî yardım malzemelerinin çoğunlukta olduğu toplamda 12 adet kargo uçağı ve 8 adet gemiyi birkaç ay içerisinde ülkeye ulaştırmıştır.⁵

Türkiye'nin krizlerin yaşandığı bölgelere ilk andan itibaren yaptığı yardımların en önemlilerinden biri hiç şüphesiz Suriye İç Savaşı'nda görülmüştür. İç savaşın başlaması ile yurtlarını terk etmek zorunda kalan mültecilere kapısını açan Türkiye'de mülteciler, İçişleri Bakanlığı, Kızılay ve AFAD koordinasyonları ile çadırlara yerleştirilmekte ve hem güvenlikleri sağlanırken hem de ihtiyaç duydukları gıda ve sağlık yardımları karşılanmaktadır. Suriye içerisine de insanî yardım götürerek ülke içerisinde kalan insanların da ihtiyaçlarına cevap verilmektedir. Dışişleri Bakanlığı'nın verilerine göre yıkımdan kaçmak zorunda kalan 3,7 milyondan fazlası Suriyeli, toplam 4,9 milyon civarında kişi Türkiye'de misafir edilmektedir.

³ Balcı, A., *Türkiye Dış Politikası İlkeler, Aktörler ve Uygulamalar*, Alfa Yayınevi, 2018, s. 249.

⁴ Balcı, s. 250.

⁵ Battır, s. 161.

Hizmet ve yardımların sağlanması için 2011'den bu yana yaklaşık 40 milyar ABD Doları harcama yapılmıştır.⁶

Türkiye ayrıca, Suriye'nin terörden temizlenmesi ve kalıcı barışın tesis edilmesi adına askerî operasyonlar yürütmekte ve mümkün olan her bölgeye hayatı normalleştirmek, şehirleri yeniden yapılandırmak ve kalkındırmak adına okul, hastane, altyapı yatırımları sürdürülmektedir. Resmî ve sivil olarak insanî diplomasinin devamlı sürdürüldüğü Suriye için uluslararası alanda da çalışmalar yapılmaktadır. Hem bölge ülkelerinin hem de uluslararası örgütlerin dikkatini bölgeye çekmek ve çözüm yaratılması adına zirveler gerçekleştirilmekte ve çağrılar yapılmaktadır. Bu bağlamda Dünya İnsanî Zirvesi'nin ilki Mayıs 2016'da İstanbul'da gerçekleştirilmiş, zirveye yaklaşık 60 Devlet ve Hükümet Başkanı dâhil olmak üzere 173 ülke ve 10 binin üzerinde katılımcı iştirak etmiştir.⁷ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne göre Türkiye, dünyada en fazla ülkesi dışında yerinden edilmiş kişiye evsahipliği yapan ülke konumundadır. Dahası 2018 yılında 8,6 milyar ABD Doları insanî yardımda bulunmuştur. Söz konusu harcama miktarına göre Türkiye, millî gelire oranla kişi başına düşen insanî harcama miktarında dünyanın en cömert ülkesidir.⁸

Koronavirüs Salgını Karşısında Türkiye'den İnsanî Diplomasi Adımları

Türkiye'nin bölge, ülke, dil, din ayırt etmeden sürdürdüğü insanî dış politikası tüm dünyayı etkileyen ve Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi (küresel salgın) olarak ilan edilen yeni tip koronavirüs (Kovid-19) salgını süresince de devam etmiştir.

Cumhurbaşkanlığı, İçişleri Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Ulaştırma Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Kızılay, AFAD, TİKA gibi Bakanlık ve kuruluşlarla ve STK'larla birlikte koordine bir şekilde virüs ile mücadele sürdürülmektedir. Türkiye, yurtdışında bulunan Türk vatandaşlarını ülkeye getirebilmek adına Dışişleri Bakanlığı bünyesinde Koordinasyon ve Destek Merkezini kurmuştur. Yurtdışından yapılan ilk tahliye etabında 103 ülkeden 65 binden fazla vatandaş Türkiye'ye getirilirken ikinci tahliye de ise 157 sefer gerçekleştirilerek 83 ülkeden 30 bine yakın Türk vatandaşı ülkeye getirilmiştir.⁹

Türkiye'de ülke içerisinde henüz Kovid-19 vakasına rastlanmadan Sağlık Bakanlığı bünyesinde Koronavirüs Bilim Kurulu oluşturulmuştur. Virüsle mücadelede

⁶ "Türkiye'nin Girişimci ve İnsani Dış Politikası", *Dışişleri Bakanlığı*, <http://www.mfa.gov.tr/dis-politika-genel.tr.mfa>

⁷ "Dünya İnsani Zirvesi 23-24 Mayıs 2016 tarihlerinde İstanbul'da düzenlendi", *Dışişleri Bakanlığı*, 24.05.2016. http://www.mfa.gov.tr/dunya-insani-zirvesi-23_24-mayis-2016-tarihlerinde-istanbul_da-duzenlendi.tr.mfa

⁸ Türkiye'nin Girişimci ve İnsani Dış Politikası.

⁹ "Dışişleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu'nun Basın Mensuplarına Yaptığı Açıklama", *Dışişleri Bakanlığı*, 05.05.2020, http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu_nun-basin-mensuplarina-yaptigi-aciklama.tr.mfa

insanlığın ortak hedeflerine katkıda bulunmak amacıyla dünyada en hızlı sonucu veren yerli tanı kitini üretilmiş ve yurt dışına ihraç edilmiştir.

Ayrıca Millî Savunma Bakanlığı bünyesinde salgınla mücadele adına, planlama, koordinasyon ve yönetim göreviyle “Covid-19 Mücadele Merkezi (COMMER)” kurulmuştur. Silahlı kuvvetlerin ve Türk halkının ihtiyaçlarının karşılanması dışında ihtiyacı olan ülkelerin taleplerine de yardımcı olunması amaçlanmıştır. Makine Kimya Endüstrisi tarafından haftada 2,5 milyon maske, 100.000 tulum üretilmiştir. İlaç Fabrikası Müdürlüğünce haftada 5000 litre alkol bazlı dezenfektan ve Dikimevi Müdürlüklerince de haftada 1 milyon maske, 5.000 tulum üretilmiştir.¹⁰

İnsanî diplomasi aracı olarak 1992 yılında hizmet vermeye başlayan TİKA (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı)’ya ayrıca değinmek gerekmektedir. Türkiye’nin dış yardımlarını organize eden kurum, doğal felakete uğrayan ve iç savaşın yaşandığı bölge ve ülkelere destek olmaktadır. TİKA ofisinin kurulduğu her bölge ve ülkeye yatırım yapan Türkiye, yaşam standartlarını arttırmak adına eğitim, kültür, spor, sanat gibi faaliyetlere de katkı sunmaktadır.

Koronavirüsünün yayılmaya başladığı ilk aylarda Türkiye TİKA aracılığıyla, Çin’e tıbbî malzeme yardımında bulunmuştur. Virüsün ortaya çıktığı Vuhan’dan Türkiye’ye dönmek isteyen vatandaşları ülkeye getirmek üzere kalkan ambulans uçak ile Çin’e 93.500 koruyucu filtreli maske, 1000 koruyucu kıyafet ve 1000 biyolojik tehlike tulumu gönderilmiştir.¹¹

Çin dışında ABD dâhil dünyanın pek çok bölge ve ülkesine Türkiye’nin tıbbî malzeme desteği verdiğini söylemek mümkündür. İngiltere, İtalya, İspanya, Litvanya, Ukrayna gibi Avrupa’nın farklı bölgelerine yardım ulaştırmıştır. Yardım malzemelerinin içerisinde tulum, tanı testleri, eldiven, yüz koruyucuları, maske ve diğer ekipmanlar bulunmaktadır. Balkan ülkelerine yardım götüren askeri kargo uçağı ise Sırbistan, Bosna Hersek, Karadağ, Kuzey Makedonya ve Kosova’ya ulaştırılmıştır.¹² Ayrıca, Arnavutluk, Tunus, Somali ve Dağıstan’a da yakın zamanlarda tıbbî yardım malzemeleri gönderilmiştir.

Türkiye bugüne kadarki mücadelesinde tüm dünya ülkelerinden pozitif anlamda ayrılmıştır. Sağlık alanındaki yatırımların arttırılması ve hizmetlerin ücretsiz olması, Türk vatandaşlarının ülkeye getirilmesi, salgınla mücadele için özellikli birimlerin kurulması yurtiçinde devlet anlayışına bağlı kalınarak mücadele performansının ve

¹⁰ “Covid-19 Virüsüne Karşı Alınan Tedbirler ve Terörle Mücadeleye İlişkin Basın açıklaması”, Millî Savunma Bakanlığı, 05.04.2020, <https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/542020-06723>

¹¹ “Türkiye’den Koronavirüs Salgını ile Mücadeleye Destek”, TİKA, https://www.tika.gov.tr/tr/haber/turkiye_den_koronavirus_salgini_ile_mucadeleye_destek-55493

¹² “Türkiye’nin gönderdiği tıbbi yardım malzemeleri Kosova’ya ulaştı.” *Anadolu Ajansı*, 08.04.2020. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiyenin-gonderdigi-tibbi-yarim-malzemeleri-kosova-ya-ulasti/1797611>

kriz yönetimin başarısını ortaya koymaktadır.¹³ Bunun yanı sıra devlet ve sivil toplum kuruluşları aracılığıyla sürdürülen insanî diplomasi hem ülke içerisinde virüsle mücadele hem de insanî yardımları ihtiyaç sahiplerine ulaştırma noktasında başarılı olmuştur. Salgınla mücadele adına tüm dünyaya örnek olacak bir yardım performansı sergileyen Türkiye, yaptığı insanî yardımlar ve gösterdiği uluslararası dayanışma neticesinde insanî diplomasi açısından örnek bir davranış sergilemiştir.

¹³ “Covid-19 Sonrası Küresel Sistem: Eski Sorunlar, Yeni Trendler”. *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi*, Nisan 2020.